

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора психологічних наук, професора

Чернобровкіна Володимира Миколайовича на дисертацію

Камінської Ольги Володимирівни

„Психологічні основи інтернет-залежності молоді”,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Феноменологія психологічної залежності, зокрема залежності від інтернету, спричинена й актуалізована науково-технічною революцією й мінливими умовами нашого суспільства, набула окремого й важливого наукового статусу. Маючи своїми концептуально-сутнісними ознаками складні філософські антиномії та економічні закономірності, соціальні трансформації в Україні загострили численні проблеми соціальної психіки, особливо болісно позначившись на існуванні й особистісному розвитку молодих людей, схильних до появи залежності. Вузли соціальних суперечностей, особистісних деструкцій і патологій найактивніше фіксуються у розвитку залежних особистостей, які позбавлені умов для повноцінного задоволення основних базових біосоціальних потреб та нагально потребують надання кваліфікованої психологічної допомоги. Актуальність вирішення проблеми соціально-психологічних аспектів ефективної корекційної роботи з молодими людьми, що страждають від інтернет-залежності, є важливою насамперед тому, що вона пов'язана з розробкою концептуальних основ організації умов життєдіяльності молодих людей, завдяки яким можна нейтралізувати болісні сенси й нашарування залежності. Такий складний та розлогий спектр важливої проблематики якраз і розглядає у своїй докторській дисертації О.В. Камінська.

Концептуальні лінії дослідження спрямовані на те, щоб вичленувати, диференціювати й діагностувати ключові ознаки інтернет-

залежності, встановити глибинні механізми функціонування та емпірично з'ясувати вузлові закономірності і специфічні ознаки цього складного і багатозначного явища.

Структура дисертації відзначається методологічною аргументованістю, чіткістю й послідовністю виконання поставлених завдань, фундаментальністю теоретичних узагальнень та емпіричних здобутків. Ключова методологічна парадигма дослідження дозволила дисертантці залучити кращі теоретичні надбання вітчизняної психолого-педагогічної думки, зокрема дослідницею аргументовано культивуються погляди на соціалізацію залежної особистості як на реконструкцію її мотиваційно-ціннісної сфери та самосвідомості, що призводить до нейтралізації адиктивних обмежень та набуття нею нових соціально прийнятних статусів і ролей.

У теоретичному розділі дисертаційного дослідження запропоновано вдалу інтегративну модель інтернет-залежності, що лягла в основу розробки цілісної концепції дослідження. Дисертанткою з'ясовано специфіку соціально-психологічного розвитку осіб з ознаками цього виду залежності, що дозволило виділити особистісні, соціально-психологічні та специфічні чинники появи інтернет-залежності в молодих людей. Потужний аналіз наукової літератури, навчально-методичної джерелознавчої бази, які констатують негативний вплив інтернет-залежності на життєіснування молоді, і дав можливість розробити модель інтернет-залежності, що включала в себе такі елементи, як види, механізми, чинники, механізми корекції цього виду залежності.

Упродовж усього дослідження О.В. Камінська стверджує, що важливим є діагностичний аспект проблеми, адже насамперед потрібно знати, які соціально-психологічні детермінанти і механізми здатні спровокувати виникнення інтернет-залежності, що дозволить здійснювати цілеспрямовану профілактичну роботу. Так, було встановлено, що чинниками виникнення інтернет-залежності можуть виступати індивідуальні особливості

особистості, соціальні чинники та властивості інтернет-середовища, які в своїй сукупності впливають на людину, спонукаючи її проводити все більше часу в мережі, оскільки це приносить їй позитивні емоції та служить засобом задоволення фрустрованих потреб. До особистісних чинників дисертантка віднесла тривожність, невпевненість в собі, самовідторгнення, сором'язливість, агресивність, конфліктність, ірраціональність, самотність, емоційну неврівноваженість, недостатню здатність до саморегуляції, низький комунікативний потенціал, екстернальний локус контролю. До соціально-психологічних – соціальну дезадаптацію, очікування неприйняття з боку оточуючих, гіперопіку, гіпоопіку, закритість членів сім'ї для контактів, демонстрацію членами сім'ї адиктивної поведінки, затяжні конфлікти в родині. До властивостей інтернет-середовища, що сприяють виникненню залежності, віднесено анонімність, безпечність, відкритість, доступність, необмеженість. Дослідниця зазначає, що ці групи чинників взаємопов'язані між собою та комплексно впливають на особистість. Механізмами, що зумовлюють розвиток інтернет-залежності, є механізми психологічного захисту (компенсація, витіснення, заміщення, втеча) та соціально-психологічні механізми (наслідування, зараження, ідентифікація, навіювання, ефекти ореолу, новизни, стереотипності). Загалом, О.В.Камінською здійснено цілісний системний аналіз психологічних засад проблеми інтернет-залежності молоді.

Окрім того дисертанткою укладено комплекс методик, який дозволив отримати багатогранну й цілісну психодіагностичну інформацію про специфіку прояву інтернет-залежності. Значне місце серед зазначених методів займали методики розроблені автором, які пройшли процедуру стандартизації. Зокрема, цікавими та цінними є такі методики: методика дослідження видів інтернет-залежності, проєктивна методика «Я в інтернеті», методика діагностики мотивації використання інтернету за допомогою незакінчених речень, методика дослідження особливостей сприйняття інтернету на основі ситуативних завдань, анкета діагностики

інтернет-залежності підлітка батьками, анкета діагностики інтернет-залежності учня вчителями. При цьому особливо значущою є розробка проєктивної методики, спрямованої на діагностику інтернет-залежності, оскільки вона дозволяє уникнути психологічного опору та нейтралізує механізми психологічного захисту, що дає можливість отримати більше інформації про розвиток залежності.

У плані застосування психокорекційних засобів дисертанткою розроблено, апробовано й впроваджено у навчально-виховний процес програму подолання інтернет-залежності, одним з елементів якої був тренінг. Розроблено тренінг, спрямований на зниження рівня інтернет-залежності в цілому та п'ять тренінгів, орієнтованих на подолання кожного з видів інтернет-залежності, а саме, кіберсексуальної, залежності від соціальних мереж, комп'ютерних онлайн-ігор, онлайн-гемблінгу та шопінгу в інтернет-магазинах, веб-серфінгу. Програма подолання інтернет-залежності передбачає вироблення молоддю індивідуальних тактик і стратегій нейтралізації адиктивного минулого та успішного ресоціалізаційного переходу до нових статусно-рольових моделей життєіснування й самореалізації. Дослідницею доведено успішність застосування запропонованої системи корекційних впливів, оскільки у значної кількості молодих людей експериментальної групи проявилися помітні зрушення і тенденції до саморозвитку й самоактуалізації, що супроводжувалось зниженням рівня інтернет-залежності.

Отже, є всі підстави констатувати, що дисертаційне дослідження О. В. Камінської здійснено на високому науковому рівні, вирізняється науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю, є вагомим внеском у розуміння специфіки психологічних особливостей інтернет-залежності молоді та її додання.

Водночас, у тексті роботи є окремі недоліки, недостатньо виважені позиції, і тому ми вважаємо за потрібне зробити деякі зауваження і побажання.

1. Одним із завдань дослідження було виявлення психологічних механізмів, що зумовлюють процес розвитку інтернет-залежності, до яких, як вже було зазначено, авторка віднесла механізми психологічного захисту та соціально-психологічні механізми (такі, як наслідування, зараження, навіювання та ін.). На нашу думку, вказані механізми лежать в основі не виникнення інтернет-залежності, а процесу її подальшої фіксації або «вбудови» в структуру внутрішнього життя особистості. В багатьох літературних джерелах зазначається, що центральним механізмом, який призводить саме до розвитку залежності або адикції (чи то хімічної, міжособистісної або ін.) є брак внутрішнього психологічного потенціалу людини, необхідного для підтримки нормальної напруги, створюваної природним процесом взаємодії зі світом, унаслідок чого вона шукає зовнішніх стимулів й ресурсів, які б дозволили позбутися цієї напруги. Основною рисою особистості, схильної до адикції, є відчуженість від власних переживань, відсутність відчуття цілісності Я. За відсутності позитивного відчуття себе, людина прагне заповнити внутрішню порожнечу за рахунок нав'язливого контакту із зовнішнім ресурсом, яким в даному випадку є інтернет-середовище.

2. У вступі автор вказує на використання в межах інтегративного розгляду проблеми інтернет-залежності положень біологічного підходу, зокрема аналізу змін, які відбуваються в інтернет-залежній особистості на психофізичному рівні. Потребує уточнення як саме здійснювався такий аналіз.

3. В кінці першого розділу дисертантка наводить засоби корекції інтернет-залежної особистості, висвітлені в роботах Г.Д. Золотової, О.В. Мірошніченко, Н.П. Захарова та інших. Потребує уточнення специфіка авторської програми подолання інтернет-залежності, порівняно з існуючими.

4. Авторкою розроблено програму подолання інтернет-залежності молоді та перевірено її ефективність, однак недостатньо з'ясованим залишається те, наскільки позитивні зміни, що спостерігались після її

